www.edcbmj.ir e-ISSN: 2345-5284

Education Strategies in Medical Sciences (ESMS)

Journal homepage: www.edcbmj.ir/en e-ISSN: 2345-5284

Baqiyatallah University of Medical Sciences

Determining The Effectiveness of The Educational Program Based on The Blended Learning Approach on The Motivation of Progress and Academic Engagement of The Islamic Education Courses of The Students of The Faculty of Medical Sciences

Behrouz Shurche [1], Rahim Moradi [2*]

[1] Department of Islamic Studies, Asadabad Faculty of Medical Sciences, Asadabad, Iran
[2] Department of Educational, Sciences, Faculty of Humanities, Arak University, Arak, Iran

**Corresponding author: Rahim Moradi, Department of Educational, Sciences, Faculty of Humanities, Arak University, Arak, Iran. E-mail: r-moradi@araku.ac.ir*

Article Info

Keywords: *Blended learning approach, educational technology, motivation for academic progress, academic engagement, medical students, Islamic revolution lessons*

Abstract

Introduction: The aim of the present study was to determine the effectiveness of the educational program based on the Blended learning approach on the motivation of progress and academic engagement of the Islamic studies courses of the students of Arak University of Medical Sciences

Methods: The present research method was a semi-experimental pre-test-post-test type with a control group. The statistical population of the research was formed by all the students of Arak University of Medical Sciences in the academic year of 2023-2024. Among the above population, 30 expert students who had taken the Islamic Revolution course in the first half of the academic year were selected using the available sampling method as the sample size, and then randomly selected samples in the form of experimental and control groups (each group 15 people) were placed. The participants of the experimental group benefited from the combined learning approach and the control group from the conventional method for one academic semester. The data collection tool was McInerney and Sinclair's (1992) and Rio's (2013) academic engagement questionnaires. In order to analyze the data, descriptive statistics (mean and standard deviation) and inferential statistics (multivariate covariance analysis) were used.

Results: The findings showed that after adjusting the pre-test scores, there is a significant difference between the experimental and control groups in the variables of motivation for progress and academic engagement.

Conclusion: Based on the findings of the research, it can be said that the purposeful integration of technology-based approaches in the education curriculum, including the Islamic Revolution course, can increase students' motivation for progress and academic engagement.

Copyright © 2020, Education Strategies in Medical Sciences (ESMS). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی
دوره ۱۷، شماره ۶، ۱۴۰۳
صفحات: ۹۲-۸۲

تعیین اثربخشی برنامه آموزشی مبتنی بر رویکرد یادگیری تلفیقی بر انگیزش پیشرفت و درگیری تحصیلی دروس معارف اسلامی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی

بهروز شورچه[۱]، رحیم مرادی[۲]*

[۱] گروه معارف اسلامی، دانشکده علوم پزشکی اسدآباد ،آسداباد ایران
[۲] گروه علوم تربیتی ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران

* نویسنده مسوول: رحیم مرادی۲ ، گروه علوم تربیتی ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران
ایمیل: : r-moradi@araku.ac.ir

چکیده

مقدمه: هدف پژوهش حاضر تعیین اثربخشی تعیین اثربخشی برنامه آموزشی مبتنی بر رویکرد یادگیری تلفیقی بر انگیزش پیشرفت و درگیری تحصیلی دروس معارف اسلامی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه اراک بود.

روش‌ها: روش پژوهش حاضر نیمه‌آزمایشی از نوع پیش–آزمون–پس‌آزمون با گروه گواه بود. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانشجویان کارشناسی دانشگاه علوم‌پزشکی دانشگاه اراک در سال تحصیلی ۴۰۳–۱۴۰۲ تشکیل دادند. از بین جامعه فوق ۳۰ نفر از دانشجویان کارشناسی که درس انقلاب اسلامی را در نیمسال اول سال‌تحصیلی اخذ کرده بودند با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس به عنوان حجم نمونه انتخاب و سپس نمونه منتخب به صورت تصادفی در قالب گروه‌های آزمایشی و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) قرار گرفتند. مشارکت‌کنندگان گروه آزمایش به مدت یک ترم تحصیلی از رویکرد یادگیری تلفیقی و گروه کنترل از روش متداول بهره‌مند شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌های انگیزش پیشرفت تحصیلی مک اینرنی و سینکلایر (۱۹۹۲) و درگیری تحصیلی ریو (۲۰۱۳) بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آماری توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) و آمار استنباطی (تحلیل کوواریانس چند متغیری) استفاده شد.

یافته‌ها: یافته ها نشان داد که پس از تعدیل نمرات پیش آزمون، تفاوت معنی داری بین گروه آزمایش و کنترل در متغیرهای انگیزش پیشرفت و درگیری تحصیلی وجود دارد.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت تلفیق هدفمند رویکردهای مبتنی بر فناوری در برنامه درس معارف از جمله درس انقلاب اسلامی می‌تواند باعث افزایش انگیزش پیشرفت و درگیری تحصیلی دانشجویان شود.

واژگان کلیدی: رویکرد یادگیری تلفیقی، فناوری آموزشی، انگیزش پیشرفت تحصیلی، درگیری تحصیلی، دانشجویان علوم پزشکی.

مقدمه

با تعطیلی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی در پی شیوع بیماری کرونا، آموزش‌های مجازی و رویکردهای نوین آموزش از جمله رویکرد تلفیقی اهمیت دوچندانی در سراسرجهان پیداکرده و وارد عرصه آموزش‌های رسمی و دانشگاه ها و جایگزین تدریس و تحصیل دانشگاهی شد [۱]. به عبارت دیگر محیط‌های یادگیری جدید با ورود فناوری سبب شده که عنصر تعامل نقش مهم‌تری را به خود بگیرد. در واقع محیط‌های یادگیری دیجیتالی تعامل را از طریق ابزارهای فناورانه برای فراگیران و مدرسان فراهم کرده و این امر باعث شده که محیط‌های یادگیری جدید مولفه مشارکتی بودن را برای خود داشته باشد. مشارکتی شدن محیط‌های یادگیری آنلاین از جمله مزایای دسترسی به فناوری های نوین بوده که سبب شده افراد از مکان‌های جغرافیایی مختلف با در اختیار داشتن وسایل و فناوری‌های الکترونیکی مناسب خودشان را در یک محیط یادگیری جدید ببینند و به فعالیت و تبادل اطلاعات بپردازند[۲]. یادگیری تلفیقی به‌عنوان ترکیبی از آموزش چهره به چهره و آموزش آن لاین تعریف می‌شود که هدف آن فراهم کردن شرایطی است تا دانش‌آموزان به منابع یادگیری، ارتباطات آسان و همکاری مشارکتی در بین دانش آموزان و معلمان دسترسی داشته باشند[۳]. این نوع یادگیری شکلی جدیدی از یادگیری است که تدریس را با استفاده از فعالیت‌های آنلاین شبکه‌ای و رایانه تقویت می‌کند. اتخاذ یادگیری تلفیقی بازسازی مجدد طرح برنامه درسی را می‌طلبد که به دنبال فعالیت و مشارکت فراگیران در یادگیری آنلاین است. یادگیری تلفیقی به طور معناداری تجارب یادگیری را تقویت کرده است[۴].

از طرفی بسیاری امروزه بر این باورند که دیگر با روش‌های سنتی آموزش نمی‌توان افراد را به سوی یک تحول پیچیده و پیشرفته سوق داد. همچنین برخی از یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد که دروس معارف اسلامی با مشکلات و موانع جدی همچون استفاده از روش‌های تدریس ناکارآمد مواجه‌اند. برای نمونه یوسفی لویه [۵] به بررسی تاثیر آموزش دروس معارف اسلامی بر روی نگرش دینی دانشجویان پرداخت. نتایج نشان داد که آموزش و گذراندن بعضی از دروس معارف اسلامی (اخلاق اسلامی، متون اسلامی، تاریخ اسلامی، انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن) تاثیر معناداری بر نگرش دینی دانشجویان برجای نگذاشته است. از طرفی کنکاش در ماموریت و کارکرد گروه معارف اسلامی در دانشگاه‌های علوم پزشکی نشان می‌دهد که انتظارات از گروه‌های معارف و عمل به تعهدات آموزشی محوله به این گروه، مناسبت کافی ندارد[۶]. این در حالی است که یکی از اهداف نظام آموزش عالی ایران، تربیت اخلاقی و آموزش زیست دیندارانه به دانشجویان است. بر همین اساس، بخشی از آموزش‌های عمومی را گذراندن دروس مبتنی بر آموزه‌های دینی"Religious education " برای همه دانشجویان قرار داده‌اند تا از این رهگذر، از یک سو با تکیه بر تعالیم دینی به پرورش جنبه‌های اخلاقی، معنوی و روحانی دانشجویان یاری رساند و از سوی دیگر، کارکردهای اجتماعی دین را به منزله نیروی اجتماعی، انضباط بخش، انسجام بخش و وحدت بخش استوار سازد و از این راه به سعادت فردی دانشجویان و سرانجام سعادت جامعه ایرانی اسلامی کمک کند[۵].

از آنجا که آموزش مبانیِ دینی به منظور انتقال باورها و ارزش‌های اسلامی به نسل‌های جدید، همواره یکی از اهداف نظام آموزشی تلقی شده است، در مسیر تاثیرگذاری و نفوذ هرچه بیشتر آموزش‌ها در محیط دانشگاه که گستره متنوع‌تری از شیوه‌ها و محتواهای آموزشی ارائه می‌شود، می‌بایست در پی شرایطی بود که آموزه‌های علوم اسلامی از جاذبه‌های بیشتری برخوردار شود. از طرف دیگر با تعطیلی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی در پی شیوع بیماری کرونا در ایران از اوایل اسفندماه سال ۱۳۹۸، آموزش‌های مجازی اهمیت دوچندانی در سراسرجهان پیداکرده و با شیوع این ویروس بسیاری از کشورها سیاست تعطیلی فعالیت‌های حضوری تمام مقاطع تحصیلی را پیش گرفتند و به روشهای نوین آموزشی در بستر ابزارهای آموزش الکترونیکی روی آوردند. هر چند استفاده از فناوری و آموزش مجازی دروازه‌های نوینی را برای ارتقای آموزش گشوده است اما پیرامون استفاده از فناوری و آموزش مجازی سوال‌های مهمی مطرح می‌شود: برای مثال سوالاتی مانند اینکه آیا استفاده صرف از فناوری در برنامه درسی دروس معارف اسلامی کافی است؟ اگر خیر از چه رویکردی استفاده کنیم؟ و چه عوامل مهمی را باید در نظر بگیریم؟ در پاسخ به این سوال برخی از متخصصان، یادگیری تلفیقی را به عنوان یک راه حل پیشنهاد می کنند. بنابراین با توجه به افزایش روز افزون اطلاعات در عصر حاضر و رشد و تکوین الگوهای آموزشی و تحولی که در مفهوم یادگیری بخصوص در دروس معارف اسلامی رخ داده است، تغییر رویکرد آموزش از شیوه‌های حضوری و کاملا مجازی به رویکرد تلفیقی اهمیت بسیاری یافته است. یادگیری تلفیقی فرایند هدفمند کسب دانش، توانمندی‌ها و مهارت و درک شیوه‌های فعالیت‌های شناختی با موضوع یادگیری، رشد توانایی‌های خلاقانه بر مبنای استفاده‌ی پیچیده و نظامند از فناوری‌های پداگوژی " Pedagogy " نوآورانه و سنتی و فناوری اطلاعات در جهت بهبود کیفیت آموزش است [۷]. در واقع یادگیری تلفیقی از فناوری‌های نوین آموزشی برای ترکیب روش‌های تدریس سنتی با استفاده از روش‌های یادگیری از راه دور همزمان و غیر همزمان

استفاده می‌کند [۸]. پژوهش‌های ریورا [۹]، هوانگ و همکاران [۱۰]، خولیفا و همکاران [۱۱]، سیمان جونتاک و همکاران [۴]، دشپنده و شش [۱۲]، کلیموا [۱۳]، کارما و همکاران [۱۴]، کومار و همکاران [۱۵]، ژو، بری و ژانگ [۱۶]، نشان داد که یادگیری تلفیقی در حال حاضر یک رویکرد رایج آموزشی در موسسات آموزشی با هدف تلفیقی از رویکردهای مختلف آموزشی است که می‌تواند نیازهای دانشجویان را برآورده کند و نقش مهمی در انگیزش تحصیلی آنها داشته باشد.

از طرفی یکی از مهمترین شاخص‌های نشان‌دهنده کیفیت آموزش و یادگیری و یکی از مولفه‌های بسیار مهم در فرایند یادگیری دانشجویان، درگیری تحصیلی و انگیزش پیشرفت تحصیلی دانشجویان است[۱۷]. دانشگاه‌های علوم پزشکی که همواره دانش در رشته‌های مرتبط با آن به روز می‌شود و اطلاعات جدیدی اضافه می‌شود، نیازمند این است که دانشجویان همواره خود را با دانش روز منطبق سازند تا به موفقیت دست یابند[۱۸]. از جمله مفاهیمی که در سال‌های اخیر توسط پژوهشگران مختلف به کار برده شده است، مفهوم درگیری تحصیلی است. پژوهش‌ها نشان داده است که اگر بتوان دانشجویان را هر چه بیشتر درگیر مسائل تحصیلی و تکالیف یادگیری کرد، بیشتر می‌توان به موفقیت تحصیلی آنان امیدوار بود[۱۹]. درگیری تحصیلی سازه‌ای است که اولین بار برای درک و تبیین افت و شکست تحصیلی مطرح گردید و شامل ابعاد رفتاری، شناختی و انگیزشی است[۲۰]. این مفهوم یک اصطلاح چند وجهی است که به میزان استفاده دانشجویان از منابع خود مانند زمان و انرژی در طول دوره و میزان اشتیاق آنها برای یادگیری در طول سال‌های دانشگاه اشاره دارد [۲۱]. اوان، نورین و ناز [۲۲] نشان دادند که انگیزش پیشرفت و درگیری تحصیلی رابطه مثبت و معناداری با یادگیری دارند. از طرفی فراگیران در محیط‌های یادگیری تلفیقی، از نظر تحصیلی موفق‌تر از محیط آموزشی سنتی و صرفا آنلاین عمل کنند. در حالی که محیط یادگیری مبتنی بر وب، مکان و زمان مدیریتی انعطاف‌پذیر را برای مدرسان فراهم می‌کند، محیط‌های یادگیری حضوری می‌تواند تعامل اجتماعی را ایجاد کند که فعالیتهای یادگیری بهتر برای فراگیران فراهم کند[۲۳].

ادیب و سرداری (۱۳۹۳) پژوهشی تحت پدیدارشناسی تجارب دانشجویان از برنامه درسی پنهان در دروس معارف اسلامی انجام دادند. داده های بدست آمده از این مصاحبه ها با استفاده از روش پیشنهادی اسمیت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. شش مقوله اصلی شامل ۱ ـ عدم توجه به اصول انتخاب محتوا؛ ۲ـ اثر اساتید؛ ۳ـ روابط دانشجویان در کلاس؛ ۴ـ طرح ضیافت؛ ۵ـ زمان؛ ۶ـ ارزش یابی و تعدادی مضامین فرعی استخراج شد. اکثر شرکت کنندگان بیان داشتند که برنامه درسی پنهان بر باورها و نگرش های آنان تأثیر گذاشته است. آشنایی برنامه ریزان با تجربه زیسته دانشجویان، و شناسایی عوامل پنهان در دروس معارف و تأکید بر این که آنان اهداف دروس معارف را چگونه درک کرده و برای خود معنادار ساخته اند، نقش مهمی در رفع نواقص این دروس و بالابردن اثر بخشی آن دارد[۲۴]. ترک، خادمی اشکذری و زارعی زوارکی (۱۳۹۵) پژوهشی تحت عنوان تاثیر یادگیری تلفیقی بر میزان یادگیری و انگیزش تحصیلی دانشجویان انجام دادند. یافته‌ها نشان داد، یادگیری تلفیقی بر میزان یادگیری و انگیزش تحصیلی اثربخشی بیشتر دارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که روش یادگیری تلفیقی می‌تواند به‌عنوان یک روش نو و اثربخش در نظام‌های آموزشی جهت ارتقای یادگیری و انگیزش مورداستفاده قرار گیرد[۲۵]. شورچه و همکاران (۱۳۹۸) پژوهشی تحت عنوان مقایسه تاثیر شیوه آموزش حضوری و استادمحور با آموزش مجازی در میزان یادگیری درس تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی دانشجویان انجام دادند. یافته‌ها نشان داد که نمره آزمون علمی دانشجویان در درس مذکور، همبستگی اجتماعی و مدرس دوره در روش تدریس حضوری و استاد محور در وضعیت مناسبتری قرار داشته است. میانگین دیگر عناصر نظیر موفقیت، عاطفه منفی، خودانگیختگی در یادگیری، فرصت و حتی رضایت کلی در روش حضوری بیشتر از روش تدریس مجازی بوده است[۲۶].

اسلام (Islam) و همکاران (۲۰۱۸) پژوهشی با عنوان نقش یادگیری تلفیقی در افزایش انگیزش و پیشرفت تحصیلی انجام دادند. نتیجه تحقیق نشان داد که بین انگیزش و پیشرفت با استفاده از مدل یادگیری تلفیقی و فراگیران با استفاده از مدل یادگیری مستقیم تفاوت معناداری وجود دارد، در نتیجه استفاده از مدل یادگیری تلفیقی باعث افزایش انگیزه و پیشرفت تحصیلی می شود[۲۷].

خولیفا (Kholifah)و همکاران (۲۰۲۰) پژوهشی با عنوان اثربخشی استفاده از مدل‌های یادگیری تلفیقی بر انگیزش تحصیلی فراگیرانی در آموزش حرفه‌ای انجام دادند. نتایج نشان داد که مدل یادگیری تلفیقی بر انگیزش تحصیلی فراگیران در آموزش‌های حرفه‌ای تاثیر قابل توجهی دارد، زیرا سیستم و مدل یادگیری تلفیقی انعطاف پذیرتر است و فراگیران از اینترنت به عنوان منبع یادگیری و با هدف غنی سازی و یادگیری مکمل استفاده خواهند کرد[۱۱]. دشپنده و شش (Deshpande S, Shesh A) (۲۰۲۱) پژوهشی با عنوان یادگیری تلفیقی و تحلیل عوامل موثر بر استفاده از فناوری در آموزش انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که دسترسی روزافزون فناوری به معلمان فرصت‌های نوینی برای تغییر شیوه‌های آموزشی و استفاده از رویکردهای تلفیقی ارائه می‌دهد [۱۲].کلیموا (Klimova)

(۲۰۲۱) پژوهشی با عنوان یادگیری تلفیقی به عنوان روشی موثر در آموزش زبان انگلیسی در موسسات آموزش عالی انجام داد. تحقیقات نشان داد که یادگیری تلفیقی در حال حاضر یک رویکرد رایج آموزشی در موسسات آموزش عالی با هدف تلفیقی از رویکردهای مختلف آموزشی است که می‌تواند نیازهای فراگیران را برآورده کند. نتایج پژوهش نشان داد که استفاده از یادگیری تلفیقی در آموزش زبان انگلیسی روشی موثر است زیرا دانشجویان از شرکت در جلسات حضوری و آنلاین رضایت کامل داشتند[۱۳]. کومار (Kumar) و همکاران (۲۰۲۱) پژوهشی با عنوان ابزارها و شیوه‌های یادگیری تلفیقی: یک تحلیل جامع انجام دادند. نتایج نشان داد که یادگیری تلفیقی برای آموزش در مدرسه و دانشگاه مفید است. مجموعه وسیعی از سیستم‌های آموزش برخط در دوران اخیر توسعه یافته است که می‌تواند در یادگیری تلفیقی برای بهبود توانایی‌های یادگیرنده مورد استفاده قرار گیرد[۱۵].

جمع بندی یافته‌های پژوهش‌های گذشته نشان می‌دهد که گرچه پژوهش‌های انجام شده در حوزه دروس معارف اسلامی نسبت به ضرورت آموزش معارف اسلامی، موانع پیش روی آموزش و راهکارهای ارتقای آن تمرکز کرده‌اند، اما نسبت به میزان تمایل دانشجویان به دروس معارف از طریق رویکردهای نوین از جمله رویکرد یادگیری تلفیقی و عوامل موثر بر آن به ویژه در سال‌های اخیر با توجه به سرعت تغییر و تحولات جامعه و رصد نیازهای دانشجویان، کمتر تاکید و توجه شده است. از این رو با توجه به تقاضا و افزایش روز افزون تعداد دانشجویان دانشگاه‌های علوم‌پزشکی از یک سو، توجه به اهمیت و ضرورت واحدهای دروس عمومی حیطه معارف اسلامی در رشد و تعالی این افراد به عنوان افرادی متخصص و متعهد در عرصه‌های علمی، اجتماعی و فرهنگی از سوی دیگر و همچنین با توجه به اینکه یکی از چالش‌های مهم پیش‌روی گروه‌های معارف اسلامی در دانشگاه‌های علوم پزشکی، نحوه تدریس کارآمد و اثربخش است و تاکنون به طور ویژه در این زمینه پژوهشی انجام نشده، این پژوهش با هدف پاسخگویی به این سوال انجام شده است: رویکرد یادگیری تلفیقی(ترکیب هوشمندانه و هدفمند فناوری در آموزش و یادگیری) بر انگیزش پیشرفت و درگیری تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تاثیر دارد؟

روش

پژوهش حاضر از جمله پژوهش‌های کاربردی است که از روش نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون – پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانشجویان کارشناسی دانشگاه علوم‌پزشکی دانشگاه اراک در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۴۰۳ تشکیل دادند. از بین جامعه فوق ۳۰ نفر از دانشجویان کارشناسی که درس انقلاب اسلامی را در نیمسال اول سال‌تحصیلی اخذ کرده بودند(علت انتخاب این ۳۰ نفر، تعداد افرادی بود که این درس را اخذ نموده بودند) با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس به عنوان حجم نمونه انتخاب و سپس نمونه منتخب به صورت تصادفی در قالب گروه‌های آزمایشی و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) قرار گرفتند. در ادامه مشارکت کنندگان گروه آزمایش مطابق با رویکرد یادگیری تلفیقی آموزش درس انقلاب اسلامی را دریافت و گروه کنترل با روش معمولی و حضوری، آموزش را دریافت کردند. برای جمع آوری داده‌ها از پرسشنامه‌های انگیزش پیشرفت تحصیلی (۱۹۹۲) و درگیری تحصیلی ریو (۲۰۱۳) استفاده شد.

الف) پرسشنامه انگیزش پیشرفت تحصیلی : برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه انگیزش پیشرفت تحصیلی مک اینرنی و سینکلایر (۱۹۹۲) استفاده شد. این پرسشنامه دارای ۱۱ عامل انگیزش تحصیلی است. از این ۴۹ ماده، ۵ ماده آن هدفمداری، ۴ ماده رقابت جویی، ۳ ماده گرایش به کار و تکلیف، ۴ ماده گرایش به پیشرفت، ۵ ماده وابستگی اجتماعی، ۴ ماده همیاری اجتماعی، ۴ ماده شهرت طلبی، ۵ ماده پاداشهای مادی، ۴ ماده قدرت طلبی، ۶ ماده عزت نفس و ۵ ماده اتکا به نفس را به می‌سنجد. شیوه نمره گذاری و تفسیر این پرسشنامه براساس مقیاس لیکرت ازکاملاً مخالفم (۱) تاکاملاً موافقم (۴) تنظیم شده است. گویه های معکوس این پرسشنامه عبارتند از: ۱۱ و ۱۲ و ۱۹ و ۲۶ و ۲۷ و ۳۰ و ۳۱ و ۳۵ و ۳۹ و ۴۰ (یعنی به « کاملاً موافقم» نمره ۱ و به « کاملاً مخالفم» نمره ۴ داده می‌شود).

علی و مک‌اینرنی (McInerney &Ali) (۲۰۰۵) روایی سازه پرسشنامه را با استفاده از تحلیل عاملی مورد بررسی قرار دادند و آن را تایید کرده‌اند. همچنین پایایی را به روش آلفای کرونباخ برای هرکدام از زیرمقیاس‌ها بین ۰/۶۷ الی ۰/۸۵ گزارش کرده‌اند(۳۲). از طرفی علی و همکاران (۲۰۱۷)، فیروزنیا، یوسفی و قاسمی (۱۳۸۸)؛ گرشاسبی، خرسند و تقی‌زاده (۱۳۹۷) پایایی این پرسشنامه را با استفاده از روش بازآزمایی به ترتیب ۰/۸۶، ۰/۹۳، ۰/۷۰ و ۰/۸۰ گزارش کردند(۳۳-۳۵). در پژوهش حاضر نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ، ضریب پایایی برای هرکدام از زیرمقیاس‌ها بین ۰/۷۷ تا ۰/۸۸ محاسبه شد.

ب) پرسشنامه درگیری تحصیلی: برای جمع آوری داده‌ها از پرسش نامه درگیری تحصیلی ریو و تسنگ (۲۰۱۱) که دارای ۲۲ گویه و چهار بعد درگیری به نام‌های عاملی ۵) گویه، رفتاری (۵ گویه)، هیجانی (۴) گویه) و شناختی (۸) گویه است، استفاده شد. گویه ها با استفاده از مقیاس ۵ درجه ای لیکرت از ۱ (کاملا مخالفم) تا ۵ کاملا موافقم نمره گذاری می‌شوند. ریو و تنگ

(Reeve & Tseng) (۲۰۱۱) در بررسی پایایی به روش همانی درونی از روش آلفای کرونباخ استفاده کرده و ضرایب آلفای کرونباخ بعدهای عاملی، رفتاری، هیجانی و شناختی پرسش نامه درگیری تحصیلی را به ترتیب برابر ۰/۸۲ ، ۰/۹۶، ۰/۷۸ و ۰/۸۸ گزارش کردند که نشانه پایایی مطلوب پرسش نامه است(۳۶). رمضانی و خامسان (۱۳۹۶) برای تعیین پایایی ابزار از روش آلفای کرونباخ استفاده کردند و ضریب آلفای کرونباخ کل پرسش نامه را ۰/۹۲ و برای خرده مقیاسهای درگیری عاملی ۰/۸۵ درگیری رفتاری ۰/۷۹ درگیری عاطفی ۰/۸۷ و درگیری شناختی ۰/۷۹ گزارش کردند. آنان برای بررسی روایی نیز از روش تحلیل عاملی استفاده و ساختار عاملی پرسش نامه را تایید کردند(۳۷). در پژوهش حاضر پایایی کل پرسش نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ و ضریب پایایی برای خرده مولفه‌های درگیری عاملی ۰/۸۴ ،درگیری رفتاری ۰/۸۲ درگیری هیجانی ۰/۸۰ و درگیری شناختی ۰/۸۲ بود که نشان داد پرسش نامه درگیری تحصیلی از پایایی مطلوبی برخوردار است.

در توضیح مراحل پژوهش می‌توان گفت که در مرحله‌ی اول پس از مشخص شدن جامعه و نمونه آماری و هماهنگی‌های لازم با استادان درس انقلاب اسلامی در دانشگاه علوم پزشکی، و اخذ کد اخلاق در معاونت پژوهشی دانشکده علوم پزشکی (IR.ASAUMS.REC.1401.009)، گروه آزمایش از طریق الگوی یادگیری تلفیقی درس انقلاب اسلامی را آموزش دیدند و گروه کنترل به روش حضوری و معمولی توسط استادان گروه معارف آموزش را دریافت کردند. در مرحله بعد برای پیاده سازی رویکرد تلفیقی در بخش آموزش آنلاین از پلتفرم مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان (بعنوان بزرگترین پلتفرم آموزش مجازی در سطح کشور که مجری ارائه دروس معارف اسلامی بصورت مجازی است) استفاده شد. در این سامانه محتواهای مکمل در قالب ویدئوهای آموزشی، مستندات آموزشی، جزوات و بسته های آموزشی درس انقلاب بارگذاری و کلیه استادان گروه معارف اسلامی قابلیت تعریف درس در قالب مجازی و ارجاع دانشجویان در قالب فعالیت های مکمل کلاسی را دارند. از قابلیت‌های این سکوی آموزش مجازی ملی می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- ✓ استفاده دانشجویان از خدمات متنوع آموزشی و پشتیبانی در ۲۴ ساعت شبانه روز و ۷ روز هفته
- ✓ امکان طی کردن فرایند یادگیری متناسب با سرعت شخصی
- ✓ امکان طراحی وبارگذاری انواع آزمون ها و تکالیف آموزشی
- ✓ امکان بارگزاری جزوات، کتب و ویدئوهای آموزشی
- ✓ امکان ایجاد تکالیف و پروژه های آموزشی توسط استاد
- ✓ امکان نمره دهی برای تکالیف و آزمون ها
- ✓ ایجاد فروم‌های گفتگو جهت انجام فعالیت های گروهی فراگیران

لازم به ذکر است که استاد در کنار استفاده از آموزش آنلاین و سکوی آموزش مجازی، جهت غنی سازی آموزش و تکمیل یادگیری دانشجویان در درس انقلاب اسلامی و پاسخ به شبهات و سئوالات دانشجویان و بحث و گفتگوی تعاملی از جلسات حضوری نیز استفاده شد. سپس پرسشنامه های مربوطه در اختیار دانشجویان قرار گرفت و پس از آن جمع آوری و تحلیل داده ها توسط محققان انجام شد. برای تجزیه و تحلیل داده های پژوهش از روش‌های آمار توصیفی(میانگین، انحراف استاندارد) و جهت بررسی فرضیه پژوهش از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیری استفاده شد.

یافته‌ها

جدول ۱- یافته های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش

متغیر	گروه	پیش آزمون		پس آزمون			آزمون تی همبسته	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین شده	تعدیل	t	sig
انگیزش پیشرفت تحصیلی	یادگیری تلفیقی	۷۳/۸۶	۱۳/۶۱	۹۲/۶۶	۱۲/۶۶	۹۵/۰۰		-۱۸/۳۵	۰/۰۰۱
	سنتی	۷۸/۶۰	۹/۸۰	۸۱/۸۶	۹/۷۹	۷۹/۵۲		-۸/۸۰	۰/۰۰۱
درگیری تحصیلی	یادگیری تلفیقی	۵۵/۸۰	۹/۰۵	۶۶/۰۰	۹/۵۳	۶۹/۹۳		-۲۵/۲۰	۰/۰۰۱
	سنتی	۶۳/۶۶	۵/۳۸	۶۵/۳۳	۵/۴۸	۶۱/۴۰		-۲/۱۶	۰/۰۴۹

براساس داده های جدول ۲- که میانگین و انحراف معیار متغیر انگیزش تحصیلی را در ۲ گروه مورد مطاله در ۲ مرحلهٔ پیش آزمون و پس آزمون نشان می دهد. براساس نتایج آزمون تی همبسته اختلاف میانگین بین دو مرحلهٔ اندازه گیری در هر دو

گروه با سطح معنی داری ۰/۰۰۱ معنی دار بود (p< ۰/۰۱). با توجه به اینکه میانگین مرحلهٔ پس آزمون در هر دو گروه بیشتر از مرحلهٔ پیش آزمون می باشد نتیجه گرفته می شود، که هر دو روش آموزشی یادگیری تلفیقی و سنتی در افزیش انگیزش تحصیلی و درگیری تحصیلی دانشجویان در درس انقلاب اسلامی تأثیر مثبت دارند. برای تعیین اینکه تأثیر کدام روش بیشتر بود ه است از تحلیل کوواریانس استفاده شد که نتایج آن در جدول (۲) گزارش شده است. قبل از اجری این آزمون مفروضه های این آزمون بررسی و همگی با سطح معنی داری بزرگتر از ۰/۰۵ تأیید شدند. نتایج تحلیل کوواریانس چند متغیری نشان داد که بین دو گروه مورد مطالعه در ترکیب خطی انگیزش پیشرفت تحصیلی و درگیری تحصیلی تفاوت معنی داری وجود دارد (p= ۰/۰۰۱، F= ۱۰۰/۷۹، Pillai's Trace = ۰/۸۹).

جدول ۲. نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری در متن تحلیل کوواریانس چند متغیری برای بررسی تفاوت دو گروه مورد مطالعه

متغیرهای وابسته	منابع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آمارهٔ F	P	(اندازه اثر)	توان آزمون
انگیزش پیشرفت تحصیلی	پیش آزمون	۲۶۲۹/۵۴	۱	۲۶۲۹/۵۴	۳۰۵/۷۹	۰/۰۰۱	۰/۹۲	۱/۰۰
	عضویت گروهی	۱۳۸۲/۶۴	۱	۱۳۸۲/۶۴	۱۶۰/۷۹	۰/۰۰۱	۰/۸۶	۱/۰۰
	خطا	۲۲۳/۵۷	۲۶	۸/۶۰				
	کل	۲۳۲۹۲۸/۰۰	۳۰					
درگیری تحصیلی	پیش آزمون	۱۳۲۰/۵۸	۱	۱۳۲۰/۵۸	۲۲۵/۱۹	۰/۰۰۱	۰/۸۹	۱/۰۰
	عضویت گروهی	۴۱۹/۲۷	۱	۴۱۹/۲۷	۷۱/۵۰	۰/۰۰۱	۰/۷۳	۱/۰۰
	خطا	۱۵۲/۴۷	۲۶	۵/۸۶				
	کل	۱۳۱۰۶۲/۰۰	۳۰					

براساس نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری (جدول ۲) بعد از حذف اثر پیش آزمون در انگیزش پیشرفت تحصیلی با ($F(1, 26) = 160.79, p < .01, \eta 2 = .86$ ، در درگیری تحصیلی با $(F(1, 26) = 71.50, p < .01, \eta 2 = .73)$ تفاوت بین گروه یادگیری تلفیقی و سنتی معنی دار بوده است. براساس میانگین های تعدیل شده جدول (۲) میانگین گروه یادگیری تلفیقی در هر دو متغیر بیشتر از گروه کنترل گروه کنترل بوده است، در نتیجه تأثیر روش یادگیری تلفیقی در افزایش انگیزش پیشرفت تحصیلی و درگیری تحصیلی در درس انقلاب اسلامی دانشجویان علوم پزشکی نسبت به روش سنتی بیشتر است.

بحث

رویکردهای آموزشی در عصر جدید مستلزم تجارب یادگیری شخصی سازی شده و مشارکتی است که انتظار می‌رود سیستم آموزشی را از حالت سنتی چهره به چهره به محیطهای یادگیری مبتنی بر فناوری تبدیل کند، جایی که تمرکز اصلی بر توسعه پتانسیل و خلاقیت فراگیران به بهترین شکل ممکن خواهد بود. با این حال، ارائه دسترسی برابر به آموزش، تضمین برابری و عدالت، درگیر کردن فراگیران از طریق یک حمایت آموزشی با برنامه‌ریزی دقیق با فناوری های یادگیری می تواند به عنوان کاتالیزور تغییر برای نظام‌های آموزشی در نظر گرفته می‌شود[۲۸]. از این رو این پژوهش با هدف تعیین اثربخشی مداخله آموزشی مبتنی بر رویکرد یادگیری تلفیقی بر انگیزش پیشرفت و درگیری تحصیلی دانشکده علوم پزشکی اسدآباد در درس انقلاب اسلامی انجام شد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل فرضیه اول پژوهش (مداخله آموزشی مبتنی بر رویکرد یادگیری تلفیقی باعث افزایش انگیزش پیشرفت تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی در درس انقلاب اسلامی می‌شود) نشان داد که میزان افزایش نمرات دانشجویان گروه آزمایش پس از دوره آموزشی مبتنی بر رویکرد تلفیقی، بطور معناداری بالاتر از میزان افزایش نمرات دانشجویان گروه کنترل (صرفا حضوری) بوده است و به عبارت دیگر، تلفیق هدفمند رویکردهای مبتنی بر فناوری در درس انقلاب اسلامی باعث افزایش انگیزش پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شده است.

یافته‌های این فرضیه با پژوهش های ترک، خادمی اشکذری و زارعی زوارکی (۱۳۹۵) [۲۵]، اوان، نورین و ناز[۲۲] اسلام و همکاران (۲۰۱۸) [۲۷]، خولیفا و همکاران (۲۰۲۰) [۱۱]، اینال و کورکمز (Korkmaz & Inal) [۲۹]؛

نورتویگ(Nortvig) [۳۰]؛ بولیگر (Bolliger) و همکاران [۳۱] و ابو (Abou) و همکاران [۳۲] همسو می باشند.

در تبیین این یافته می‌توان گفت که در فرآیندهای یادگیری، استفاده از راهبردهای آموزشی مبتنی بر سبک‌های یادگیری فراگیران باعث برآوردن نیازهای یادگیری فراگیران و انگیزه تحصیلی آنها می‌شود. زیرا تلفیق هدفمند فناوری در آموزش، دسترسی فراگیران در درک مطالب آموزشی را تسهیل و مشارکت آنها را در حین مطالعه افزایش می‌دهد. از این رو نتایج این یافته با نتایج پژوهش‌های السالی (Alsalhi) و همکاران (۲۰۱۹) و لاو (Law) و همکاران (۲۰۱۹) همسو می‌باشد. این پژوهش‌ها نشان دادند که استفاده از رویکرد یادگیری تلفیقی تأثیر قابل توجهی بر پیشرفت تحصیلی و توانایی‌های شناختی فراگیران دارد [۳۳-۳۴]. همچنین هاراهاپ (Harahap) و همکاران (۲۰۱۹) نیز بیان کردند که با استفاده از یادگیری تلفیقی باعث می شود فراگیران موضوعات را به صورت انفرادی و براساس آهنگ شخصی یاد گرفته که این امر باعث افزایش انگیزه تحصیلی آنها می‌شود. از آنجایی که دروس معارف از جمله درس انقلاب اسلامی نیاز به بحث و تعامل و پاسخگویی به شبهات دانشجویان در قالب روش‌های اقناعی و جذاب است، به نظر می‌رسد استفاده از رویکرد تلفیقی می‌تواند در این زمینه تاثیرگذار باشد[۳۵].

همچنین نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل فرضیه دوم پژوهش (مداخله آموزشی مبتنی بر رویکرد یادگیری تلفیقی باعث افزایش درگیری تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی در درس انقلاب اسلامی می‌شود) نشان داد که میزان افزایش نمرات درگیری تحصیلی دانشجویان گروه آزمایش پس از دوره آموزشی مبتنی بر رویکرد تلفیقی، بطور معناداری بالاتر از میزان افزایش نمرات دانشجویان گروه کنترل (صرفا حضوری) بوده است و به عبارت دیگر، تلفیق هدفمند رویکردهای مبتنی بر فناوری در درس انقلاب اسلامی باعث افزایش درگیری تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شده است. یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های شورچه و همکاران (۱۳۹۸) [۲۶]، دشپنده و شش (۲۰۲۱) [۱۲]، کلیموا (۲۰۲۱) [۱۳]،کومار و همکاران (۲۰۲۱) [۱۵]،اوامله (Al Awamleh) [۳۶]، کوبانلو (Çobanoğlu) [۳۷]، همسو می باشد.

یافته‌های این پژوهش‌ها نشان داد که محیط‌های یادگیری تلفیقی به طور مستقیم بر رضایت، درگیری تحصیلی فرگیران تاثیر می‌گذارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت که استفاده از رویکرد یادگیری تلفیقی دانش، توانایی حل مسئله و رضایت از یادگیری را در بین فراگیران افزایش می‌دهد [۳۸]. در واقع استفاده از مدل یادگیری تلفیقی موجب غنی شدن آموزش و امکان فراهم آوردن تجربه یادگیری فعال، افزایش دسترسی و انعطاف پذیری، آشنایی فراگیران سیستم‌های حضوری با مقوله خودآموزی و یادگیری از طریق وب، بهره‌بری از تعاملات اجتماعی و بین فردی در بخش حضوری می‌گردد [۳۹]. در خصوص درگیری تحصیلی فراگیران در این رویکرد می‌توان گفت که یادگیری تلفیقی از طریق تلفیق فعالیت‌های همزمان و ناهمزمان، امکان تعامل عمیق‌تر با محتوا و تعامل همتایان را فراهم می‌کند[۴۰].

در جمع بندی یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که یادگیری تلفیقی رویکردی است که امکان بحث و گفتگوی تعاملی را برای فراگیران فراهم می‌آورد [۴۱]. فناوری‌های آموزشی مبتنی‌بر یادگیری تلفیقی به‌دلیل برخورداری از ظرفیت‌های رسانه‌ای متنی، تصویری و صوتی این قابلیت را دارند که تعاملات بین افراد را در عرصهٔ زمان و مکان توسعه دهند. در این رویکرد، محیط یادگیری مبتنی بر وب، مکان و زمان مدیریتی انعطاف پذیر را برای مدرسان فراهم می‌کند و درعین‌حال محیط‌های یادگیری حضوری می‌تواند تعامل اجتماعی را ایجاد کند. [۲۳]. با عنایت به این که نتایج این پژوهش نشان داد که مداخله آموزشی مبتنی بر رویکرد تلفیقی بر انگیزش پیشرفت تحصیلی و درگیری تحصیلی دانشجویان تأثیر مثبت دارد، پیشنهاد می‌شود اساتید برای تدریس دروس معارف از از رویکردهای مبتنی بر فناوری از جمله رویکرد تلفیقی استفاده و از سکوی مرکز آموزش مجازی دانشگاهیان به عنوان بستری برای اجرای یادگیری معکوس استفاده نمایند. این پژوهش در درس انقلاب اسلامی دانشجویان رشته پرستاری دانشکده پزشکی اسدآباد اجرا شد لذا تعمیم نتایج به‌دست‌آمده در سایر دروس و تعمیم آن به سایر دانشجویان با محدودیت‌هایی مواجه است.

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که تلفیق مدل یادگیری تلفیقی در تدریس دروس معارف برای دانشجویان کارشناسی دانشکده‌های پزشکی، ظرفیت‌هایی فراهم می‌کند تا امکان مشارکت و تعامل اثربخش بین استادان و دانشجویان فراهم شود. از طرفی تنوع در محتواهای آموزشی تولید شده متناسب با سبک های یادگیری دانشجویان، برای آموزش دروس معارف اسلامی و استفاده از سکوی آموزش مجازی دانشگاهیان امکان شخصی سازی یادگیری را برای دانشجویان فراهم می‌کند. از این رو نتیجه گرفته می‌شود استفاده از قابلیت‌های مدل یادگیری تلفیقی باعث درگیر شدن دانشجویان در فرایند یادگیری و همچنین افزایش انگیزش تحصیلی آنها می‌شود.

تشکر و قدردانی: از دانشگاه علوم پزشکی اسدآباد که با حمایت مالی خود، امکان انجام این پژوهش را فراهم نمود، کمال تشکر و قدردانی را داریم. همچنین از تمامی همکارانی که در

جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل نتایج این پژوهش مشارکت داشتند، قدردانی می‌نماییم.

ملاحظات اخلاقی

کلیه شرکت‌کنندگان در این پژوهش پس از آگاهی کامل از جزئیات مطالعه، رضایت‌نامه کتبی خود را ارائه نمودند. این پژوهش دارای کد اخلاق IR.ASAUMS.REC.1401.009 از کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی اسدآباد می‌باشد.

تضاد منافع

این پژوهش با حمایت مالی دانشگاه علوم پزشکی اسدآباد انجام شده است. هیچ‌گونه تضاد منافع در این مطالعه وجود ندارد.

سپاسگزاری

مقاله حاضر حاصل طرح پژوهشی دانشکده پزشکی اسدآباد همدان بوده و از حمایت مالی این دانشگاه برخوردار بوده است. از تمامی همکارانی که در انجام این پژوهش مشارکت داشتند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نماییم.

منابع

1) Bernacki ML, Greene JA, Crompton H. Mobile technology, learning, and achievement: Advances in understanding and measuring the role of mobile technology in education. Contemporary Educational Psychology. 2020 Jan 1;60:101827.
2) Vanoostveen R, Desjardins F, Bullock S. Professional development learning environments (PDLEs) embedded in a collaborative online learning environment (COLE): Moving towards a new conception of online professional learning. Education and information technologies. 2019 Mar 16;24(2):1863-900.
3) Yin B, Yuan CH. Precision teaching and learning performance in a blended learning environment. Frontiers in psychology. 2021 Feb 5;12:141.
4) Simanjuntak E, Hia Y, Manurung N. The differences in students learning motivation based on gender using blended learning models of mathematics learning. In Journal of Physics: Conference Series 2020 Feb 1 (Vol. 1462, No. 1, p. 012040). IOP Publishing.
5) Yousefi L, V. The position of the educational department of Islamic education in universities, 1380, Qom: Mashriqin Publications. [Persian]
6) Yousefi l, V. (2008). 'Impact of educating "Islamic knowledges" courses on students' religious attitude', Journal of Islamic Education, 3(5), pp. 153-184. [Persian]
7) Polhun K, Kramarenko T, Maloivan M, Tomilina A. Shift from blended learning to distance one during the lockdown period using Moodle: test control of students' academic achievement and analysis of its results. InJournal of Physics: Conference Series 2021 Mar 1 (Vol. 1840, No. 1, p. 012053). IOP Publishing.
8) Modelli de Andrade LG, de Sandes-Freitas TV, Requião-Moura LR, Viana LA, Cristelli MP, Garcia VD, Alcântara AL, Esmeraldo RD, Abbud Filho M, Pacheco-Silva A, de Lima Carneiro EC. Development and validation of a simple web-based tool for early prediction of COVID-19-associated death in kidney transplant recipients. American Journal of Transplantation. 2022 Feb;22(2):610-25.
9) Rivera JH. The blended learning environment: A viable alternative for special needs students. Journal of Education and Training Studies. 2017 Feb;5(2):79-84.
10) Hwang RH, Lin HT, Sun JC, Wu JJ. Improving learning achievement in science education for elementary school students via blended learning. International Journal of Online Pedagogy and Course Design (IJOPCD). 2019 Apr 1;9(2):44-62.
11) Kholifah N, Sudira P, Rachmadtullah R, Nurtanto M, Suyitno S. The effectiveness of using blended learning models against vocational education student learning motivation. International Journal. 2020 Sep;9(5).
12) Deshpande S, Shesh A. Blended Learning and Analysis of Factors Affecting the Use of ICT in Education. InNext Generation Information Processing System 2021 (pp. 311-324). Springer, Singapore.
13) Klimova B. Blended Learning as an Effective Approach to English Language Teaching at the Institutions of Higher Learning—A Case Study. Advanced Multimedia and Ubiquitous Engineering. 2021:115-20.
14) Karma I, Darma IK, Santiana I. Blended Learning is an Educational Innovation and Solution During the COVID-19 Pandemic.

International research journal of engineering, IT & scientific research. 2021.
15) Kumar A, Krishnamurthi R, Bhatia S, Kaushik K, Ahuja NJ, Nayyar A, Masud M. Blended Learning Tools and Practices: A Comprehensive Survey. IEEE Access. 2021 Jun 3.
16) Zhu M, Berri S, Zhang K. Effective instructional strategies and technology use in blended learning: A case study. Education and Information Technologies. 2021 Jun 8:1-9.
17) Rothstein J. Teacher quality in educational production: Tracking, decay, and student achievement. The Quarterly Journal of Economics. 2010 Feb 1;125(1):175-214.
18) Farhadi A, saki K, Ghadampour E, khalili geshnigani Z, Chehri P. Predictions dimensions of academic engagement based capital components psychological. Educ Strategy Med Sci 2016; 9 (2) :127-133. [Persian]
19) Fredricks JA, Blumenfeld PC, Paris AH. School engagement: Potential of the concept, state of the evidence. Review of educational research. 2004 Mar;74(1):59-109.
20) Linnenbrink EA, Pintrich PR. The role of self-efficacy beliefs instudent engagement and learning intheclassroom. Reading &Writing Quarterly. 2003 Apr 1;19(2):119-37.
21) Bae Y, Han S. Academic Engagement and Learning Outcomes of the Student Experience in the Research University: Construct Validation of the Instrument. Educational Sciences: Theory and Practice. 2019 Jul;19(3):49-64.
22) Awan RU, Noureen G, Naz A. A Study of Relationship between Achievement Motivation, Self Concept and Achievement in English and Mathematics at Secondary Level. International education studies. 2011 Aug;4(3):72-9.
23) Al-Madani, F. M. (2015). The effect of blended learning approach on fifth grade students' academic achievement in My Beautiful Language Textbook and the development of their verbal creative thinking in Saudi Arabia. Journal of International Education Research (JIER), 11(4), 253-260.
24) Adib, Y, Sardari, M. Phenomenology of students' experiences of hidden curriculum in Islamic education courses. Educational sciences from the perspective of Islam, 2013; 2(3): 113-130. [Persian]
25) Tork, N., Khademi Ashkzari, M., Zaraii Zavaraki, E. The Effect of Blended Learning on Students Learning and Academic Motivation. Technology of Instruction and Learning, 2016; 2(6): 59-76. doi: 10.22054/jti.2018.13549.1164. [Persian]
26) Shourcheh B, Heydari M, Moosivand M, Bashirian S, Farahani F, Masoomi M, et al . Investigate and Compare the Effect of In-person and Teacher-centered Education with Virtual Education in Learning the History of Islamic Culture and Civilization Course of Hamadan Medical Sciences Students. Pajouhan Sci J 2020; 18 (2) :97-106. [Persian]
27) Islam S, Baharun H, Muali C, Ghufron MI, el Iq Bali M, Wijaya M, Marzuki I. To boost students' motivation and achievement through blended learning. InJournal of Physics: Conference Series 2018 Nov 1 (Vol. 1114, No. 1, p. 012046). IOP Publishing.
28) Bordoloi R, Das P, Das K. Perception towards online/blended learning at the time of Covid-19 pandemic: an academic analytics in the Indian context. Asian Association of Open Universities Journal. 2021 Feb 16.
29) Inal M, Korkmaz Ö. The effect of web based blended learning on students' academic achievement and attitudes towards English course. Education and Information Technologies. 2019 Jul;24(4):2603-19.
30) Nortvig AM, Petersen AK, Balle SH. A Literature Review of the Factors Influencing E-Learning and Blended Learning in Relation to Learning Outcome, Student Satisfaction and Engagement. Electronic Journal of E-learning. 2018 Feb 1;16(1):pp46-55.
31) Bolliger D, Erichsen E. Student Satisfaction with Blended and Online Courses Based on Personality Type/Niveau de satisfaction des étudiants dans les cours hybrides et en ligne basé sur le type de personnalité. Canadian Journal of Learning and Technology/La revue canadienne de l'apprentissage et de la technologie. 2013 Feb 21;39(1).
32) Abou Naaj M, Nachouki M, Ankit A. Evaluating student satisfaction with blended learning in a gender-segregated environment. Journal of Information Technology Education: Research. 2012 Jan 1;11(1):185-200.
33) Alsalhi NR, Eltahir ME, Al-Qatawneh SS. The effect of blended learning on the

achievement of ninth grade students in science and their attitudes towards its use. Heliyon. 2019 Sep 1;5(9):e02424.
34) Law KM, Geng S, Li T. Student enrollment, motivation and learning performance in a blended learning environment: The mediating effects of social, teaching, and cognitive presence. Computers & Education. 2019 Jul 1;136:1-2.
35) Harahap F, Nasution NE, Manurung B. The Effect of Blended Learning on Student's Learning Achievement and Science Process Skills in Plant Tissue Culture Course. International Journal of Instruction. 2019 Jan;12(1):521-38.
36) Al Awamleh A. Students satisfaction on blended learning in the school of sport sciences. Annals of Applied Sport Science. 2020 Feb 10;8(1):0-.
37) Ateş Çobanoğlu A. Student teachers' satisfaction for blended learning via Edmodo learning management system. Behaviour & Information Technology. 2018 Feb 1;37(2):133-44.
38) Kang HY, Kim HR. Impact of blended learning on learning outcomes in the public healthcare education course: a review of flipped classroom with team-based learning. BMC Medical Education. 2021 Dec;21(1):1-8.
39) Purnomo A, Kurniawan B, Aristin N. Motivation to learn independently through blended learning. In6th International Conference on Educational Research and Innovation (ICERI 2018) 2019 Jul (pp. 7-10). Atlantis Press.
40) Soliman D, Costa S, Scardamalia M. Knowledge Building in Online Mode: Insights and Reflections. Education Sciences. 2021 Aug 11;11(8):425.
41) Fatkhulloh S. Can blended learning replace conventional learning in terms of mastery learning and cognitive attainment. InJournal of Physics: Conference Series 2020 Mar 1 (Vol. 1511, No. 1, p. 012025). IOP Publishing.